

УДК: 316.74: [001:63+378.663]

**ИНТЕГРАЦИЯ АГРАРНОГО И СОЦИОГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В ХАРЬКОВСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ АГРОУНИВЕРСИТЕТЕ**

**А.І. Кравцов, кандидат історичних наук,
професор Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва,
М.М. Волошан, кандидат філософських наук,
доцент Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва.**

Еволюція людства взаємопов'язана та взаємообумовлена перманентним вирішенням глобальних екологічних, продовольчих і сировинних проблем. Відповідні наукові та освітянські традиції, що формувалися протягом тисячоліть у спостереженнях, окремих досліджах, досвіді сільськогосподарської практики, понад двісті років тому у деяких європейських державах (Франції, Німеччині, Італії) інтегрувалися у перші аграрні навчальні, а згодом і університетські заклади. З 1816 року значний внесок у світову наукову і освітянську аграрну спадщину внесли вчені та викладачі нашого вуза. Загальновідомі наукові школи, животворча діяльність видатних вчених - гуманістів мали не тільки суспільне визнання, але й суттєво впливали на визначення та здійснення пріоритетних напрямків аграрної політики держав, в яких перебував навчальний заклад (Польща, Росія, СРСР, Україна).

5 жовтня 1816 р. Указом Імператора Росії Олександра I було засновано Інститут землеробського господарства у Маримонті (передмістя Варшави, Польща). Він пережив дві світові війни, зміну різних общественно – політичних формацій, яркіє стороници и трагические события, но преодолевая все невзгоды, всегда возрождался, как Феникс из пепла.

У зв'язку з початком Першої світової війни інститут у липні – серпні 1914 р. евакуюється до м. Харкова. За сто лет неоднократно менялись его наименования, отметим основные из них:

26 березня 1921 р. за постановою Совнаркома УССР Ново-Олександрійський інститут назавжди залишився у м. Харкові і отримав назву – Харківський інститут сільського господарства і лісівництва;

31 лютого 1934 р. – Харківський сільськогосподарський інститут;

1946 р. З нагоди 100-річчя від дня народження видатного вченого-грунтознавця В. В. Докучаєва інституту було присвоєно його ім'я: Харківський сільськогосподарський інститут імені В. В. Докучаєва;

У 1991–2002 рр. - Харківський державний аграрний університет імені В. В. Докучаєва;

3 27 березня 2002 р. - Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва.

На сьогодні Харківський НАУ — це автономне навчально-науково-виробниче містечко загальною площею 106,3 га, розташоване у приміській зоні на схід від м. Харкова. Воно було побудоване у період 1968–1991 рр. на землях навчально-дослідного господарства «Комуніст» (нині «Докучаєвське» Харківського району). Тут розташовані сім навчальних корпусів, п'ять студентських гуртожитків на 2,3 тис. місць, фундаментальна бібліотека, актові зала на 830 місць, дендрологічний парк площею 22,3 га, 16 багатопверхових житлових будинків. Будівництво нового комплексу агроуніверситету здійснювалося у часи, коли його ректором упродовж 1969–1993 рр. був випускник ХСПІ, видатний організатор навчального процесу, завідувач кафедри селекції та насінництва професор Герман Федорович Наумов.

У складі агроуніверситету сім факультетів, 35 кафедр, фундаментальна бібліотека, яка нараховує понад 600 тис. примірників наукової і навчальної літератури; редакційно-видавничий відділ; міжнародний відділ; сім науково-дослідних, науково-видавничих і навчально-наукових лабораторій; Науково-дослідний інститут фітосанітарного моніторингу; Інститут післядипломної освіти; Скрипаївське навчально-дослідне лісове господарство (8,5 тис. га) тощо. На базі університету були створені такі відомі науково-дослідні установи: Український національний науковий центр «Інститут агрохімії та ґрунтознавства імені О. Н. Соколовського», «Український науково-дослідний інститут лісівництва та агролісомеліорації імені Г. М. Висоцького», а також вчені університету брали активну участь у створенні та становленні філіалу Українського національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», Інститутів НААНУ — рослинництва імені В. Я. Юр'єва, овочівництва та баштанництва, шовківництва.

Університет — це сучасний навчально-науково-виробничий комплекс, до складу якого входить коледжі, технікуми і ліцеї, три державних установи. Він має широкі зв'язки із сільськогосподарськими підприємствами та організаціями країни, добре відомий за кордоном. Від 1997 р. університет є членом Міжнародної асоціації університетів (ЮНЕСКО, Париж). Сьогодні Харківський НАУ успішно готує висококваліфікованих фахівців-аграрників, забезпечує ефективні

фундаментальні й експериментальні дослідження, є науково-методичним центром агропромислового комплексу України.

ХНАУ сьогодні — це не тільки престижний навчальний заклад, але й всесвітньо відомий центр аграрної науки. Професорсько – преподавательський состав и сотрудники университета с величайшей ответственностью хранят и преумножают научные, образовательные и духовные традиции вуза. На всех факультетах преподаватели как специальных, так и социогуманитарных дисциплин из поколения в поколение интегрируют эстафету знаний и творческого наследия выдающихся ученых и педагогов вуза. В курсах приоритетных фундаментальных дисциплин, спецкурсах «Введение в специальность» и «История ХНАУ им. В.В. Докучаева» всесторонне освещается место, роль и значение как отдельных выдающихся ученых аграрной науки, так и университета в целом. Він здобув визнання завдяки талановитим вченим, які плідно працювали у його стінах. Це, в першу чергу, один з найкращих представників плеяди вчених і громадських діячів, що вийшли з народу, носій наукової думки світового значення про ґрунтоутворення, всесвітньо відомий природознавець, основоположник наукового генетичного ґрунтознавства та зональної агрономії Василь Докучаєв.

Тут натхненно творив науку засновник української школи біохіміків, розробник актуальних наукових напрямків, що стали основою сучасної біохімії і молекулярної біології, теоретичної і практичної медицини академік Олександр Палладін.

В університеті плідно працював відомий на весь світ ґрунтознавець, фундатор Українського НДІ ґрунтознавства, академік Олексій Соколовський; займався науковою та педагогічною діяльністю основоположник науки про ліс і лісову дослідницьку справу Георгій Висоцький; створював нові сорти сільськогосподарських рослин та талановито викладав для молоді один із засновників вітчизняної селекції і наукової школи з селекції і насінництва, всесвітньо відомий селекціонер Василь Юр'єв.

На основі багаторічного наукового досвіду і наукових досліджень в університеті сформувалися та функціонують наукові і науково-методичні школи.

Ще у 90-ті роки XIX сторіччя організатором сільськогосподарської дослідної справи в Росії професором Петром Будріним та видатними вченими - рослинниками академіком Миколою Кулешовим і професором Григорієм Пилипцем в університеті була заснована школа рослинників - екологів. Сьогодні провідні вчені-послідовники на чолі з членом-кореспондентом НААН України, проф. Михайлом Бобро продовжують справу своїх учителів.

Школа лісівничо-екологічної типології була започаткована в 20-ті роки минулого сторіччя. Її фундаторами стали видатний українським лісознавець, професор Євген Алексєєв, вчений із світовим ім'ям, засновник теорії порівняльної екології рослин, що широко застосовувалася у лісовому господарстві України та зарубіжних країн, Петро Погребняк та видатні науковці Дмитро Воробйов і Борис Остапенко.

У 1924 р. академіком, першим президентом Української академії сільськогосподарських наук Олексієм Соколовським в університеті була заснована Школа агрономічного ґрунтознавства. З часом на базі кафедри ґрунтознавства були створені два самостійних наукових заклади: у 1952 р. – Український науково-дослідний інститут агроґрунтознавства (нині Інститут землеробства НААН України) і в 1956 р. – Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського НААН України (нині Національний науковий центр, м. Харків).

Школа «Теоретичні і практичні аспекти патогенезу, імуногенезу і захисту рослин від інфекційних хвороб» була заснована в 1924 р. академіком, заслуженим діячем науки, відомим мікологом і фітопатологом Тимофієм Страховим і вченими-послідовниками – професорами Михайлом Родигіним, Василем Пантелєєвим та іншими науковцями.

Створення наукової школи «Проблеми динаміки популяції і прогнозування масових розмножень шкідливих організмів» в 30-ті роки XX сторіччя, пов'язане з ім'ям відомого зоолога професора Віктора Аверіна та талановитими ученими – професорами Олексієм Мігуліним і Борисом Литвиновим.

Школа академіка В.Я. Юр'єва з селекції і генетики сільськогосподарських рослин заснована в 1937 р. академіком Василем Юр'євим – двічі Героєм Соціалістичної Праці, всесвітньо відомим вченим, селекціонером-рослинником. Результатами наукових досягнень вчених-селекціонерів за останні роки є створені нові високоврожайні сорти ярого ячменю (Докучаєвський 15, Мономах, Козак), квасолі (Зіронецька, Докучаєвська), амаранту (Харківський-1, Ультра, СЕМ, Лера, Білонасінний, Вогняна кулька).

Школа природоохоронного і ефективного використання сільськогосподарських земель заснована професорами Якимом Петренком, Георгієм Гороховим, Василем Кірсановим у 1944 р. За останні роки вченими – вихованцями і послідовниками школи – професорами Анатолієм Вервейко та Іваном Статівкою розроблені нові методики прогнозування та проектування раціонального і ефективного використання й охорони земельних ресурсів у схемах і проектах землеустрою, складання проектів формування землеволодінь і землекористувань.

Школа «Сучасні шляхи удосконалення системи землеробства в Лісостепу України» була започаткована відомими вченими в галузі агрономії професором Петром Бараковим та академіком Борисом Рожественським. Ученими-землеробами – професорами Олексієм Можейко, Володимиром Милим, Юрієм Будьонним на протязі останніх років розроблені й впроваджені інтенсивні технології вирощування озимої пшениці та амфідиплоїдів, кукурудзи, соняшнику, операційна технологія вирощування сільськогосподарських культур в польових сівозмінах, у т. ч. з короткою ротацією.

Школа «Технологія виробництва овочів» заснована у 60-70-х роках ХХ сторіччя професором Борисом Беляком. Сьогодні вчені-послідовники продовжують наукові дослідження за основними напрямками діяльності школи.

Наукова школа з алелопатії рослин була заснована у 70 -х роках ХХ сторіччя відомим вченим-рослинником, талановитим керівником, колишнім ректором, професором Германом Наумовим. Сьогодні його послідовники працюють над актуальними питаннями сучасної агрономічної науки, таких як екологія, азотфіксація та ін.

Науково-методична школа з питань бухгалтерського обліку була заснована у 1949 р. професором Степаном Бутко. Школа «Економічний механізм господарювання в аграрному секторі економіки та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки» була започаткована відомими професорами-економістами Левом Клецьким і Кирилом Телешком в 30-ті роки ХХ сторіччя.

За час свого існування Харківський агроуніверситет підготував понад 60 тис. фахівців для агропромислового виробництва. Найкращі з них назавжди пов'язали свою долю із цим навчальним закладом та своєю творчою працею допомагали господарям-практикам вирішувати актуальні проблеми аграрного виробництва. У різні часи в навчальному закладі працювало чимало визнаних науковців: доктор ґрунтознавства і мінералогії, професор Василь Васильович Докучаєв; двічі Герой Соціалістичної праці, селекціонер-рослинник, академік АН УРСР, почесний академік ВАСГНІЛ, заслужений діяч науки УРСР, лауреат Державної премії СРСР Василь Якович Юр'єв; Лауреати Ленінської премії – академік УААН Олександр Володимирович Палладін, академік ВАСГНІЛ Борис Павлович Соколов, академік НАН України Олександр Якович Усиков, академік УААН, Герой Соціалістичної Праці Михайло Іванович Хаджинов, доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри рослинництва ХСГІ Микола Васильович Цінгер.

Серед випускників ХНАУ — три Герої Радянського Союзу: Іван Іванович Бакулін, Петро Лук'янович Василевський, Емануїл Давидович Готліб; 19 Героїв Соціалістичної праці; три Герої України: Іван Михайлович Гулий, Анатолій Тихонович Криворучко, Андрій Якович Ровчак. Випускниками університету є понад 1 000 магістрів та більше 100 докторів філософії із 90 країн усіх континентів. Викладачі університету готували національні кадри в 13 країнах світу. Сьогодні на всіх факультетах університету та на підготовчому відділенні навчається понад 100 іноземних громадян. Сучасне покоління докучаївців продовжує і розвиває славні традиції, докладає чимало зусиль для примноження наукового та освітянського потенціалу університету щоб гідно представляти його на європейському і світовому рівнях. Сподіваємося, що відзначення двохсотлітнього ювілею наукової та освітянської спадщини першого аграрного навчального закладу України стане знаменною подією у розвитку теорії і практики аграрного сектору держави. А всім українцям стануть ближчими до душі і серця рідні Земля, Природа, Ліси і Поля.

Сьогодні агросфера займає провідне місце у глобальному світопорядку. Це зумовлено необхідністю вирішення продовольчого і сировинного забезпечення суспільства, держав і народів. Адже відомо, що більшість населення планети потерпає від систематичного голоду, подорожчали продукти харчування та поживавився попит на біопаливо.

Теодор Рузвельт підкреслював, що великою нацією нас робить не наше багатство, а те, як ми його використовуємо. Україна має міцний фундамент для сталого розвитку високопродуктивного сільського господарства: зручне географічне положення та геополітичне становище, сприятливі природно-геокліматичні умови, кваліфіковану робочу силу, величезні площі високопродуктивних ґрунтів. Сьогодні з метою утвердження України у світі як самодостатньої, конкурентоспроможної,

потужної агропромислової держави необхідно враховувати усі сучасні тенденції в аграрній і технічній науках, освіті, підготовці кадрів, управлінській галузі.

Сучасний етап розвитку нашого суспільства, який характеризується інтеграцією України у європейське співтовариство, ставить перед вітчизняною освітою невідкладні завдання підготовки висококваліфікованих професіоналів. Щоб стати повноцінним спеціалістом, потрібно дійсно бажати отримати знання, оволодіти багатством сучасної науки, сприйняти як віру ідеали гуманізму. Гуманізація аграрної освіти — багатопланове, соціально-моральне явище духовного життя суспільства. Це визнання цінності конкретної людини, створення умов, спрямованих на розкриття і розвиток здібностей студента та його самореалізацію. Це духовна і моральна орієнтація практичної педагогіки на систему адекватних моральних цінностей, ядром якої є студент-особистість. Для сучасної вітчизняної аграрної освіти більш ніж актуальною залишається проблема її гуманізації та гуманітаризації. Здійснення гуманітарної освіти спрямоване на пробудження громадянське свідомості студентської молоді. Гуманітарна освіта — це і навчання, і виховання. Вона має базуватися на інтегративних засадах з урахуванням специфіки професійної діяльності. Тут не доцільна як надмірна спеціалізація, що веде до спрощення та примітивного відтворення культурологічних цінностей, так і перевантаження теоретичними соціогуманітарними знаннями. Професійна культура повинна формуватися на основі загальної культури. Таким чином, педагогічна діяльність викладача-гуманітарія ставить до нього вимоги бути не носієм інформації, а координатором, який забезпечує культурний розвиток у формуванні спеціаліста. Розширити науковий світогляд студентів, виховати у них високі моральні якості є чи не найактуальнішим завданням, оскільки недостатня соціогуманітарна підготовка студентів впливає на загальний рівень фахівця. Відомо, що на вивчення соціогуманітарних дисциплін відводиться недостатня кількість аудиторних годин і особливо практично відсутні години на самостійне відвідування студентами музеїв, галерей, виставок, вернісажів.

Зважаючи на сказане вище, необхідно підкреслити органічний взаємозв'язок патріотичного та екологічного виховання для студентів аграрних навчальних закладів. Адже все це впливає на рівень свідомості, а відтак життєдіяльності майбутнього фахівця, його подальшого культурного зростання як особистості. Звідси, на нашу думку, важливу роль відіграє викладання студентам історії університету, наукові досягнення і відкриття видатних педагогів, їхній внесок у розвиток вітчизняної науки і освіти в цілому. Виховання повинно бути взаємопов'язане з науковими досягненнями і практичними здобутками визнаних у світі вчених, літераторів, мистецтвознавців тощо. Це наблизить студентів до скарбів світової культури та загальноновизнаних світових досягнень людства у різних галузях і сферах сучасної цивілізації. Підкреслимо, що сукупність знань про власну націю і її самобутність, історичний шлях, місце серед інших етносів повинно сприяти поєднанню національного та патріотичного виховання, а відтак формувати світогляд, утверджувати стійкі психологічні принципи, підвищувати рівень культурного, наукового та художнього розвитку майбутнього фахівця, організатора та керівника.

Важливим напрямком науково-педагогічної діяльності викладачів-гуманітаріїв є висвітлення суспільно-політичних процесів і явищ, що відбуваються в Україні та за її межами. В сучасних умовах студент повинен орієнтуватися у різноманітності політико-правового поля держави, її стратегічних і тактичних перспективах розвитку, формах державного устрою і політичного правління, владовідносинах, етнополітиці, міжнародних відносинах, глобальних проблемах сучасності, геополітиці тощо. Адже відповідні знання з актуальних політологічних проблем сприяють формуванню політичної культури і політичної свідомості студентської молоді, а відтак формують у майбутніх фахівців активну громадянську позицію. До того ж знання прав, свобод і обов'язків людини і громадянина виховує у майбутнього спеціаліста бажання відстоювати свої інтереси у багатоманітному, не завжди справедливому, суспільстві. Актуальним на сьогодні залишається питання залучення студентства до громадської, організаторської, суспільно-політичної діяльності в процесі навчання. У ХНАУ громадська та організаторська діяльність студентів здійснюється в межах функціонування Об'єднаної ради студентського самоврядування та у період проходження ними виробничої практики. Наприклад, студенти постійно беруть участь у соціологічних дослідженнях, з'ясовуючи проблеми суспільства, являються ініціаторами організації и проведення общественно – политических мероприятий, посвященных историческим и современным датам и событиям.

Таким чином, значення соціогуманітарної підготовки студентів для майбутньої діяльності як спеціалістів і фахівців різних сфер і галузей, організаторів і керівників виробництва, громадських і політичних діячів повинно постійно зростати і знаходити підтримку у системі вищої освіти.

АННОТАЦИЯ

Рассматривается опыт и значения интеграции аграрного и социогуманитарного образования в процессе подготовки высококвалифицированного специалиста в ХНАУ имени В.В. Докучаева. Акцентируется внимание на сохранение и преумножение научных, образовательных и патриотических традиций его 200-летней эволюции. Освящаются научные школы, созданные выдающимися учеными-гуманистами. Подчеркивается актуальность воспитания современного студенчества на примерах жизнедеятельности всемирно известных выпускников. Авторы аргументируют место и роль социогуманитарного образования в системе высшей школы как необходимого приоритета всестороннего и гармоничного развития личности будущего специалиста-агрария.